

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

ALFARA DEL PATRIARCA

L'HORTA NORD

AJUNTAMENT
D'ALFARA DEL PATRIARCA

INSTITUT CARTOGRÀFIC VALENCIÀ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

RECULL I TEXT
Antoni Garcia Osuna

GRAFISME
Esperança Martínez Molina

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Alfara del Patriarca, 236

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 963 874 023
Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament d'Alfara del Patriarca

ISBN: 978-84-482-6523-6

Depòsit legal: V-3021-2020

Impressió: gràfiques **vimar**

Alfara del Patriarca 11 • Tel. 96 388 93 30 • Pícnova • València

www.avl.gva.es

ALFARA DEL PATRIARCA

Esta població de la comarca de l'Horta Nord, amb un terme reduït (1,98 km²), se situa a la vora dreta del barranc de Carraixet. Per esta raó, en el segle XVIII es va bastir un mur de contenció per evitar-ne els desbordaments, anomenat *el Paretó*. El barranc de Carraixet fa de límit per l'est amb els termes de Vinalesa i de Foios; pel sud limita amb Benifaraig (València), i per l'oest i pel nord, amb el terme de Montcada, municipi amb el qual forma una conurbació.

El terme està travessat per la séquia Real de Montcada, que movia les moles del molí d'Alfara (convertit ara en fàbrica de farines). La major part del terme és de regadiu (hi predomina el sector citrícola), irrigat per dos derivacions de la séquia Real de Montcada: la fila d'Alfara, que després de regar el sector sud s'estén per Benifaraig i Carpesa, amb caigudes a les séquies de Tormos i Rascanya, i per la séquia del Pontarró, que rega el sector est des del convent de Sant Diego fins al barranc de Carraixet. A més a més, una de les obres hidràuliques de caràcter històric encara es manté en peu, el Cano, un sífó subterrani que possibilita el creuament del barranc de Carraixet. La construcció, a pesar de les modificacions posteriors, cal datar-la a partir de l'any 1634. Recentment han estat inaugurats els nous llits del barranc de Carraixet i del Palmaret: dos obres d'enginyeria de gran magnitud per a previndre les anomenades *barrancaes* i *palmeraes*. L'Alt Palmaret travessa, mitjançant un llit nou, les partides situades al sud del terme, desaigua en el barranc de Carraixet i canalitza, en el cas de pluges torrencials, les aigües provinents de Montcada i de Massarrojos.

Si la part sud i est del terme és de regadiu, la xicoteta porció de secà situada al nord de la població ha estat ocupada per una de les indústries tradicionals que feien servir les argiles proporcionades pel llit del barranc o pels camps fronterers, els cèlebres rajolars, que mostren els seus fumerals altius i atrevits. Pascual Madoz afirma que de la fabricació de rajoles i teules vivien entre cinquanta i seixanta famílies quan a Alfara només hi havia 726 «almas». Estos rajolars, després de l'esplendor a les acaballes del segle XIX i mitat del XX, han donat pas a la seu de la universitat privada Cardenal Herrera-CEU. A més dels rajolars, documentats des de l'Edat Mitjana, cal destacar l'establiment, arran de la desamortització, d'una fàbrica de mistos en les dependències de l'antic convent de franciscans. Este impuls industrial va tindre com a conseqüència l'augment vertiginós de la població, especialment per l'ampliació de l'antiga fàbrica de mistos, amb l'arribada d'una colònia important de treballadors de l'Alcoià. Hui en dia Alfara té 3.310 habitants, anomenats *alfareres* i *alfarers*, nombre prou allunyat de les 726 «almas» que recollia Pascual Madoz a mitjan segle XIX.

A més, l'arquitectura d'Alfara encara guarda alguna sorpresa; tot just en l'angle sud-oest del terme, fitant ja amb el nucli de Benifaraig, es troba una alqueria senyorial renaixentista, la casa de la Serena. El nom es deu a la dona amb cos de serp que envolta l'escut situat a la façana de la portalada principal. I encara més, a la plaça de l'Església, a més del temple parroquial dedicat a sant Bertomeu i bastit el 1732 sobre un altre de més antic, es troba l'antic palau senyorial, ara seu de l'Ajuntament, alçat a finals del segle XIV per la família Cruïlles, tot i que en 1595 va passar al patriarca sant Joan de Ribera. Este edifici té característics elements gòtics i renaixentistes.

Per últim, cal destacar com el poble ha canviat de nom segons canviaven els seus senyors. En 1249 l'alqueria musulmana va ser donada al cavaller Ximén Pérez de Tarazona. Posteriorment, en 1341, fou comprada per Guillem Jáfer, qui va unificar els dos nuclis primigenis, Alfara d'en Llosa i d'en Sadorní. En 1388 va ser adquirida per Bonifaci Ferrer, germà de sant Vicent Ferrer, i en 1396 va ser comprada per Bertomeu Cruïlles —*Alfara dels Cruïlles*—, que la va conservar fins a la venda, en 1595, a l'arquebisbe, patriarca d'Antioquia —*Alfara del Patriarca*— i virrei Juan de Ribera. Este finalment la va cedir al Col·legi de Corpus Christi de València, que va exercir-ne la jurisdicció fins al 1818, el mateix any en què la parròquia d'Alfara es va segregar de la de Montcada. També està documentat el nom *Alfara de la Huerta*, denominació antiga arrellegada per Madoz i revitalitzada en ple segle XX com a *Alfara de l'Horta*; i encara *Alfara dels Rajolers*, amb el seu patró sant Antoni del Porquet, i *Alfara-Llibertat* en el temps de les col·lectivitzacions durant la Guerra Civil.

Com a notícia històrica cal esmentar dos fets bèl·lics ocorreguts a Alfara durant les guerres carlines. En 1834 el general carlista Cabrera va assaltar la localitat i va fer un bon nombre de presoners liberals; i dos anys més tard, al juliol, Josep Miralles, àlies *el Serrador*, va ordenar la crema de les collites de cereal i de la major part dels arbres.

Com a fill il·lustre del poble cal destacar la figura del mestre Palau, conegut a tota Europa i seguidor del corrent impressionista del francès Claude Debussy, malgrat els moments de penúria econòmica i cultural de la postguerra.

ALFARA DEL PATRIARCA

Hidrografia natural

Barranc de Carraixet

Hidrografia artificial

Braç de Baix de la Séquia
del Pontarró

Braç de Dalt de la Séquia
del Pontarró

Braç del Camí de Carpesa

Braç del Pardet

Derramador del Cano
el Cano

Fila d'Alfara

l'Alt Palmaret

Motor de Sant Joan de Ribera

Partidor de Lloris

Séquia de Ferragut

Séquia de la Mosquitera

Séquia de la Pasqualeta

Séquia Real de Montcada

Partides i paratges

el Cano

el Cap de Terme

el Pardet

el Pontarró

el Tormegal

Ferragut

Hort del Senyor

l'Almàssera

la Barraca de Lloris

la Closa

la Pasqualeta

les Llosetes

Poblament

Alfara del Patriarca

Alqueria de Basquinya

Alqueria de Xoca

Casa de la Serena

l'Almàssera

Vies de comunicació

Baixada del Barranc

Camí de Carpesa a Vinalesa

Camí de l'Alqueria de Gilet
(o Assagador de Benifaraig)

Camí de Montcada

Camí de Sant Diego

(o de Carpesa)

Camí del Pla de Foios

Camí Fondo de Vinalesa

Carretera de Montcada
a Vinalesa

Carretera del Mig

Entrador de l'Alqueria
de Basquinya

Entrador de l'Alqueria de Xoca
Entrador del Molí d'Alfara
Pont de l'Almàssera
Pont del Molí

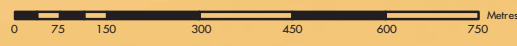
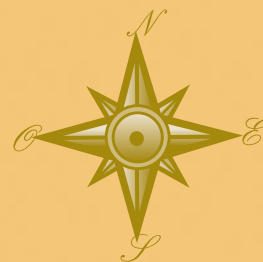
Pontet de la Closa
Senda de la Mosquitera
Senda del Molí
Senda del Pardet

Altres llocs d'interés

Campus Universitari
Cementeri
Convent de Sant Diego
Creu del Barranc
el Paretó
els Rajolars
Escola Universitària

Hort de la Serena
Instal·lacions Esportives
la Fosforera
Molí d'Alfara
Polígon Industrial
Rajolar del Grauer

Alfara del Patriarca

L'Horta Nord

